Theodor Iordănescu (1874-1953)

Caragiale din urmă

București
11 iulie 2025

Caragiale din urmă[1]

Acum când pământul patriei posedă rămășițele lui Caragiale, era o datorie pioasă, din partea unei societăți de elevi care are de scop să cultive tot ce este frumos și național, să-și amintească de cel mai original scriitor român. De aceia îmi iau și eu curagiul de a scrie câteva rânduri cu privire la nemuritorul scriitor, deși câmpul activității mele se află în altă parte.

Nu poate fi mai grea discuțiune decât asupra gustului literar căci, în această privință, nu toți pot distinge uniform, ce este și până unde se întinde arta. Caragiale pare că a depășit orice discuțiune, căci toți criticii sunt de acord, că acest scriitor satisface cele mai exigente pretențiuni ale artei. La el nu încape imitațiune nici influență și chiar acum în urmă, șederea sa departe de patrie și cunoștința aprofundată a clasicismului german, nu influențează, întru nimic, asupra spiritului său care rămâne tot așa de național, ca și cum ar fi trăit în mijlocul celui mai curat element românesc.

Trăind, în ultimul timp, în mijlocul poporului care a avut pe cei mai mari povestitori, Caragiale se distinge, în ultimele sale creațiuni, prin modul său de a povesti pe care nu-l găsim la nici unul din scriitorii noștri, ci numai la acei povestitori neîntrecuți din literatura veche indiană. Creangă vorbește limba satului său și uneori forțează așa de mult nota locală, că poveștirile sale devin mai interesante pentru cei ce se ocupă cu dialectologia românească și deci neînțelese pentru un mare număr de cititori. Caragiale din contra, vorbește limba literară, o limbă înțeleasă de toți, încadrând cuvintele în frază cu atâta măestrie, că ar fi imposibil să lipsească ceva fără să se strice armonia. Limba întrebuințată de Caragiale ar trebui să devină modelul limbei scrise, căci nu provincialismele și nuanțele locale, interesante, în unele cazuri, pentru studierea limbei, pot să exprime frumosul. Proza frumoasă a lui Odobescu, Negruzzi, Delavrancea, scrisă într'o limbă înțeleasă de toți, a degenerat la mulți din scriitorii noștri de astăzi, într'o înșirare de provincialisme neînțelese. Ar trebui să piară idea pe care de altfel și Caragiale a ridiculizat-o, că idiomele satelor pot deveni limbă literară, căci o limbă literară se impune și se fixează de scriitorii cei mari. Dante fixează limba literară a Italienilor, Odobescu, Delavrancea, Caragiale, ar trebui să fie modele pentru cei ce vor voi să scrie într'o limbă literară românească.

În ceia ce privește fondul scrierilor lui Caragiale, ele sunt lipsite de acel sentiment al naturei dus la sublim de Alecu Russo și care are un rol preponderant în scrierile D-lui Sadoveanu, dar în schimb găsim un spirit de analiză cum nici unul din scriitorii noștri nu l-a avut. De și autodidact, cum de altfel au fost mulți artiști mari, știe să analizeze sufletul ca cel mai profund psiholog, creind tipuri cari vor trăi totdeauna, tocmai fiindcă subiectele lui nu sunt creațiuni de atelier, ci sunt trăite și luate din mediul înconjurător. În adevăr scriitorul nu trebue să separe orele sale de inspirațiune, petrecute la biurou, de ceia ce îl preocupă în restul timpului, căci numai acele caractere rămân, care există. La Caragiale fiecare frază este coloarea justă ce trebue să contribuie la armonia totului, la formarea tabloului impecabil ce va răsări și care va rămâne prin secoli mărturie a geniului artistului.

1 *Revista Noastră* I, 1 decembrie 1912, nr. 2, pp. 17-20.

Arta este întinsă și variată, iar frumosul are nuanțe fugitive și delicate pe care autorul nu trebue să le treacă cu vederea și deci trebue să fie minuțios în compunere. Această îngrijire în compunere, pe care Ioan Ghica spune că o avea Grigore Alexandrescu, caracterizează întreaga operă a lui Caragiale. Minuțiozitatea până în cele mai mici amănunte, pe care o găsim numai în epoca clasicismului greco-roman, face ca operile lui Caragiale să nu fie judecate după cantitate ci după calitate. Cu toate acestea povestirea lui Caragiale este ușoară, accesibilă tutulor spiritelor și de o claritate cum rar scriitor o are. Chiar poveștirile lui romantice imitate sau traduse din limbi străine, sunt așa de bine adaptate spiritului românesc, că nu ai putea ghici isvorul, dacă autorul nu ne ar spune. Care dintre noi citind pe chir Ianulea, nu a admirat modul cum autorul știe să reproducă o legendă veche ce nu ne aparține, dar pe care o aclimatizează și o acomodează cu moravurile noastre de acum 60 de ani? Este credința noastră cu Tartacot (Dardarot?) și cu Aghiuță care învrăjbește sau trăește printre oameni și pe care nu-l învinge decât femeia; sunt în fine obiceiurile noastre de mahala descrise de o pană maestră. Acrivița din aceiași poveste este tipul femeii de mahala, înstărită dar rămasă fără educațiunea necesară, bârfitoare, cicălitoare și bănuitoare fără motiv. Nu este nici o exagerare, sunt lucruri cari se petrec, sunt dialoguri cari au loc și, afară de partea mitologică care dă caracterul de poveste, totul este realitatea crudă a vieții noastre lipsite de educațiune și cultură.

Tot așa de natural povestită, fără să aibă limba basmelor, este și «Făt frumos cu moț în frunte», o localizare, deși autorul o numește traducere după un basm al lui Perrault, care se termină cu frumoase versuri din care reiese că dragostea învinge toate.

În Caragiale trebue să vedem pe creatorul genului humoristic, un gen foarte plăcut poporului nostru, dar care n'a fost încercat în mod constant de nici unul din scriitorii anteriori. În adevăr humorul, cuvânt luat din limba engleză și introdus de Voltaire în cea franceză, nu însemnează o glumă asupra lucrurilor ce sunt prin ele înșile de râs ci un mod special de a gândi și a simți, putând da naștere unui gen literar aparte. Humorul se aplică chiar chestiunilor celor mai serioase pe care le atinge fără să le rezolve, dar care prin glumă pot fi tranșate mai lesne decât prin discuțiunea rece. De aceia humorul este inimicul abstracțiunei și adesea servește ca garnitură chiar în lucrurile tragice (Goethe și Shakespeare). El trăește din contradicția inerentă a lucrurilor omenești tratând serios lucrurile mici și cu ușurință lucrurile mari, indicând prin aceasta că diferența între mare și mic nu este de cât ceva relativ. De altfel contradicția pe care humoristul o observă în lucruri, o raportează la persoana sa, de unde tendința humoristului de a se analiza necontenit și de a se pune pe sine în scenă. Humoriști, în sensul, arătat au fost Rabelais la Francezi, la Englezi, cari escelează în acest gen, Addison, Tackeray etc., la germani Liehtemberg, Jean Paul și alții.

Caragiale întrunește toate calitățile unui humorist de seamă și escelează în acest gen, așa de greu de susținut. Fără aluziuni personale, fără ironie vehementă, fără satiră mușcătoare, Caragiale constată și înregistrează, lăsând publicul cel mare să judece. El dorește de sigur o lume mai bună, dar nu biciuește pe cea existentă cu ironia sa, ca

Alexandrescu sau Eminescu și, de și nu se mulțumește cu mediul care îi oferă atâtea contraste, totuși se acomodează în aparență cu el, căci nu odată el însuși este actor principal.

În ultima colecțiune de „Schițe" a lui Caragiale, persoana autorului este pretutindenea, ea mișcă, ea provoacă contrastele, ea pune în evidență indivizii, dar într'un mod așa de obiectiv că în zadar te încerci să vezi vreo personalitate, sunt numai categorii, nu indivizi separați.

În adevăr, cât de serios începe Caragiale, schița sa «Așa să mor»! Câtă admirațiune pentru un tânăr a tot știutor care cutreerase țările, care cunoștea mișcarea artistică, culturală, financiară etc. din Berlin ca și din Londra! Cât contrast între începutul și sfârșitul acestei schițe! Dar autorul pune în mișcare pe tânărul savant (?!) care povestește mai repede ca mișcarea trenului în care se află, tot ce se petrece în Europa și cu cât povestește cu atât ni se deslușește tipul ce întâlnim în vagoanele căilor ferate, în cafenele ca și prin antreurile băncilor sau ale oamenilor politici, în intimitatea oamenilor de litere, sau având aerul că conduc opinia publică prin ignoranța de care dau dovadă în presa ce conduc. Tipul lui Caragiale este numai „voiajor de ilustrate poștale", dar colorile sunt prea vii ca să nu recunoaștem o întreagă clasă de voiajori pentru tot ce privește viața noastră națională.

Tot persoana autorului dă viață celorlalte schițe căci atât în «Monopol, Cronică de Crăciun, Antologie. Identitate, etc.", voioșia și veselia sunt rezultatul observațiunilor spiritului autorului. De aceia citind ultimele schițe ale lui Caragiale, mi se pare că fără să rupă legătura cu „Momentele" și „Comediele", s'a mai maturit, a căpătat ceva germanic, poate o mică influență a ultimilor romantici germani, a lui Hoffmann în special și dacă încerca romanul poate am fi avut și noi un Jean Paul.

Caragiale rămâne deci cel mai mare cunoscător de suflete omenești, cel care a cunoscut mai bine pe cei în mijlocul cărora au trăit și pe care îi descrie fără nici o sforțare sau exagerare. Lipsit de pesimismul înăbușitor de ideal, totdeauna vesel, cum e Românul din fire, iubindu-și neamul ori unde s'ar afla, este scriitorul care poate fi citit mai cu folos de generațiunile tinere, neștiutoare de grijele vieței și făuritoare de idealuri mărețe. Dacă prin moarte, Caragiale lasă un gol însemnat în literatură, cel puțin scrierile lui să contribue la îndrumare sănătoasă, către naționalizarea producțiunilor noastre literare.